Μακεδονικά

Τόμ. 14, Αρ. 1 (1974)

Κωνσταντίνου Ε. Σιαμpanοπούλου, Αιανή
(ιστορία, τοπογραφία, αρχαιολογία)

Δ. Κανατσούλης

doi: [10.12681/makedonika.599](https://doi.org/10.12681/makedonika.599)

Copyright © 2015, Δ. Κανατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κανατσούλης Δ. (1974). Κωνσταντίνου Ε. Σιαμpanοπούλου, Αιανή (ιστορία, τοπογραφία, αρχαιολογία). *Μακεδονικά*, 14(1), 441–443. <https://doi.org/10.12681/makedonika.599>

δτι ἡ ἑλληνικὴ δὲν ἦλθεν ἑτοιμὴ ἀπ' ἐξω, σάν ἕνας κλάδος ἀπὸ ἐνιαῖο κορμὸ Ἰνδοευρωπαϊκό, ἀλλὰ διαμορφώθηκε στὴν ἴδια τὴν 'Ελλάδα'.

Ὁ ἴδιος Ιβαν Ρυτίδς στὴν ἀνακοίνωσή του, ποὺ ἀκολουθεῖ (σ. 259 κ.έ.) σημειώνει κοινὰ στοιχεῖα στῇ θρησκείᾳ καὶ τοὺς μύθους τῶν 'Ελλήνων, τῶν «Ἰλλυριῶν», τῶν Μακεδόνων, τῶν Ρωμαίων κ.ο.κ. Σωστὰ τὰ λέει γιὰ τοὺς Μακεδόνες, πρέπει ὁμως ὁ ἀναγνώστης νὰ ἐννοῇ Ἠπειρώτες συχνὰ ἐκεῖ ποὺ διαβάζει «Ἰλλυριοὺς». Γιατὶ ὁ Κάδμος καὶ ἡ Ἀρμονία, οἱ Ἑγγεῆνες κ.ά. εἶναι ἑλληνοηπειρώτικα μᾶλλον παρὰ ἰλλυρικά θέματα. Ὁ γερμανικὸς «πανῖλλυρισμός», φαίνεται, δὲν ξεριζώνεται εὐκόλως, μολοντὶ λίγο πιὸ πάνω ὁ ἴδιος ὁ Ρυτίδς τὸν ὀνόμασε «the long-since abandoned 'illyrian theory'» (σ. 255).

Ὁ ἀνασκαφεὺς τοῦ νεολιθικοῦ συνοικισμοῦ τῶν Σιταγρῶν τῆς Δράμας Colin Renfrew πρωτοτυπεῖ μὲ τὴν ἀνακοίνωσή του (σ. 263 κ.έ.) ἀνεβάζοντας κατὰ χιλιετηρίδες τὸ πιθανὸ πέρασμα τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς γλώσσας στὴν 'Ελλάδα καὶ στὴν Εὐρώπη, κατὰ τὸ σχῆμα ποὺ ἀποτύπωσε ὁ J. G. D. Clark γιὰ τὴν ἐξάπλωση τοῦ νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ τῶν παραγωγῶν τῆς τροφῆς (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς κυνηγοὺς καὶ συλλέκτες τῆς τροφῆς) ἀπὸ τὴν 7η χιλιετηρίδα καὶ ἐξῆς (εἰκ. 5). Πιθανολογεῖ δηλαδὴ ὅτι μαζὶ μὲ τοὺς πρῶτους γεωργοκτηνοτρόφους ἦλθαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ τὰ «Ἰνδοευρωπαϊκά». Ὅχι λοιπὸν ἀπὸ Βορρᾶ, ἀλλὰ «ex oriente» θέλει τοὺς Ἕλληνες, ὅπως καὶ ὁ D. French.

Συνοψίζοντας τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Συμποσίου ὁ R. A. Crossland συγκεντρώνει τὰ σημεῖα συμφωνίας καὶ προδιαγράφει τὸ μέλλον (σ. 343 κ.έ.).

Περισσότεροι συμφώνησαν στὴν ἰδέα ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διαμορφώθηκε στὶς διαλέκτους τῶν ἱστορικῶν χρόνων μέσα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο καὶ μᾶλλον ἀργά, μετὰ τὸ 2.000 π.Χ., ἂν ὄχι πολὺ ἀργότερα.

Ἀνάλογη πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θέματος τῆς προελεύσεως τῶν Ἑλλήνων θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ ἀνασκαφικὴ δραστηριότητα στοὺς προϊστορικοὺς συνοικισμοὺς τῆς Βορείου Ἑλλάδος.

ΦΩΤΙΟΣ Μ. ΠΕΤΕΑΣ

Κωνσταντίνου Ε. Σιαμπανοπούλου, Αἰανὴ (ἱστορία, τοπογραφία, ἀρχαιολογία), Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 488.

Εἶναι πολὺ ἀξιέπαινος ἡ προσπάθεια μερικῶν λειτουργῶν τῆς Στοιχειώδους Ἑκπαίδευσως, οἱ ὁποῖοι παρὰ τὸ ἐπίπονον καὶ πολυσχιδὲς ἔργον τῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς ὑπαίθρου ἐπιδίδονται μὲ ζῆλον καὶ ἀγάπην εἰς ἱστορικές καὶ ἀρχαιολογικές μελέτας τοῦ τόπου, ἐνθα ὑπηρετοῦν, συμβάλλοντες οὕτω καὶ διευκολύνοντες τοὺς εἰδικοὺς ἐρευνητὰς καὶ προσφέροντες συνάμα ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὸν τόπον. Μία τοιαύτη μελέτη εἶναι καὶ τὸ προσφάτως δημοσιευθὲν βιβλίον τοῦ κ. Κ. Σιαμπανοπούλου «Αἰανή». Ὁ κ. Σιαμπανοπούλος ὑπηρέτησεν ὡς δημοδιδάσκαλος εἰς τὸ χωρίον Αἰανὴ (Κάλλιανη), τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς του, ἐπὶ 16 συναπτά ἔτη. Κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο χρονικὸν διάστημα μὲ τὴν βοήθειαν τῶν μαθητῶν του καὶ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου συνεκέντρωσεν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους τῆς Αἰανῆς ὅ,τι ἀρχαιολογικὸν ἦτο κατεσπαρμένον ἐκεῖ καὶ ἐδημιούργησε μίαν συλλογὴν ἀρχαίων ἀντικειμένων, ἡ ὁποία σὺν τῇ χρόνῳ, πλουτιζομένη μὲ νέα εὐρήματα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, ἀπετέλεσε τὸ Ἀρχαιολογικὸν καὶ Λαογραφικὸν Μουσεῖον τῆς Αἰανῆς. Μὲ βάσιν τὰ εὐρήματα ταῦτα καὶ ὅλα ὅσα κατὰ καιροὺς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος

1. Τὸ ἔχει πῇ ᾗδὼ ὁ J. Chadwick, The Prehistory of the Greek Language, CAH (ἐκδοσὴ ἀναθεωρημένη) II, κεφ. XXIX, τεῦχος 15, ἰδὲ κατωτ., ἀνακοίνωσις τοῦ C. Renfrew, σ. 274.

αἰῶνος εἶχον ἔλθει εἰς φῶς καὶ ἐμελετήθησαν ὑπὸ τῶν παλαιότερων ἀρχαιολόγων καὶ ἐρευνητῶν προέβη εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῆς Αἰανῆς, μιᾶς ἐλμιατικῆς πόλεως, ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Ὁ σ. μὲ μίαν συστηματικὴν καὶ μεθοδικὴν κατὰ τάξιν τοῦ πλουσίου ἀρχαιολογικοῦ καὶ ἱστορικοῦ ὕλικου καὶ μὲ πνεῦμα κριτικὸν κατατρέπει εἰς ἱκανοποιητικὰ καὶ ὀρθὰ συμπεράσματα, ἀνασκευάζων ἐνίοτε παλαιότερας ἀπόψεις.

Ἐτοί εἰς τὸ ἐπίμαχον ζήτημα, ποῦ ἔκειτο ἡ ἀρχαία Αἰανή, μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ἐνα εὐρήματα κατέστησεν ἀναμφισβήτητον τὴν παλαιότεραν ἄποψιν τῶν ἐρευνητῶν (Kiepert, Heuzey, Δήμισσα κ.ά.) ὅτι αὕτη πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὸ χωρίον Κάλλιανη (νῦν Αἰανή), ἐν ἀντιθέσει μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ Κεραμοπούλλου¹, ὅστις πιστεύει ὅτι ἡ Αἰανή κατὰ τὴν ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν ἦτο, ὅπου σήμερον ἰὸ Παλαιόκαστρον τῆς Καισαρείας, ἀργότερον δέ, ἴσως ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, μέγα ἢ μικρόν μέρος τῶν κατοίκων της μαζί μὲ τὸ ὄνομα μετεκινήθη εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Αἰανήν (Κάλλιανην). Αἱ δύο ἐπιγραφαί, αἵτινες εὐρέθησαν εἰς τὴν Κάλλιανην τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἀναγράφεται τὸ ὄνομα Αἰανή καὶ τὰ πολυάριθμα ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, ποῦ ἤλθον εἰς φῶς αὕτη καὶ τὴν περιοχὴν της μετέπειτα οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἀφήνουν, ποῦ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ ἡ ἀρχαία Αἰανή. Ταῦτα, νομίζω, εἶναι ἄρκετὰ καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου Κάλλιανη, εἰς τὸ ὅποιον ὁ σ. καὶ ἄλλοι διαβλέπουν ὅτι κρύπτεται τὸ ὄνομα τῆς Αἰανῆς (Καλή-Αἰανή ἢ Κάλμιον-Αἰανή), δὲν δύναται νὰ χρησιμευπηθῇ ὡς ἔνδειξις περὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Αἰανῆς, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον τὴν ὀνομασίαν Κάλλιανη ἢ Καλιάνη ἢ Καλλιάνοι συναντῶμεν καὶ ἄλλοι, ὡς εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Ἄλωρος τοῦ νομοῦ Ἡμαθίας, εἰς χωρίον τῆς Ἀργολιδοκορινθίας, εἰς χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας κ.ά.

Ὅμοιος ἐπιτυχὴς καὶ λιαν ἱκανοποιητικὴ εἶναι ἡ προσπάθειά του νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Καὶ διὰ μὲν τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν μέχρι τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων τὰ πολυάριθμα ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα καὶ μνημεῖα μαρτυροῦν περὶ τὴν συνεχῆ βίον τῆς πόλεως καὶ τὴν ἀκμὴν αὐτῆς. Οἱ βυζαντινοὶ ὁμῶς χρόνοι εἶναι πολὺ σκοτεινοὶ διὰ τὴν πόλιν, ὥστε νὰ εἰπωμέν τι μετ' ἀσφαλείας. Τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος ὁ σ. ἀνομολογεῖ. Ὅτι ὁμῶς ἡ πόλις διετηρήθη μαζί μὲ τὸ ὄνομα Αἰανή μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος, ἐπειδὴ ἀναφέρεται εἰς τὸ λεξικὸν Σοῦδα (=Σουΐδας), τοῦτο μὲ μεγάλην ἐπιφύλαξιν πρέπει νὰ γίνῃ ἀποδεκτόν, διότι τὸ λεξικὸν συνήθως τὰ λήμματα λαμβάνει αὐτοῦσια ἀπὸ παλαιότερας πηγᾶς, ἐδῶ ἀπὸ τὸν Στέφανον Βυζάντιον (6ος αἰὼν μ.Χ.), καὶ ἄρα ἀναφέρεται ὅχι πάντοτε εἰς καταστάσεις τῆς ἐποχῆς του. Τὸ μόνον ἀσφαλὲς τεκμήριον εἶναι ναοὶ τινες, ὅπως τῆς Ἁγίας Παναγίας καὶ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, οἱ ὅποιοι ἀνάγονται μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος καὶ μαρτυροῦν τὴν συνέχισιν τῆς ζωῆς τῆς πόλεως ὅχι ὁμῶς καὶ τοῦ ὀνόματος. Μὲ βεβαιότητα λοιπόν, ἡμποροῦμεν νὰ εἰπώμεν ὅτι τὸ ὄνομα Αἰανή διετηρήθη τοῦλάχιστον μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ νέον ὄνομα τοῦ χωρίου Κάλλιανης ἐμφανίζεται μόλις τὸν 17ον αἰῶνα, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι κατὰ τὸ μακρόν τοῦτο διάστημα ἐξηφανίσθη τὸ ἀρχαῖον ὄνομα ἀντικατασταθὲν ὑπὸ τοῦ νεωτέρου. Πότε ἀκριβῶς ἔγινεν ἡ μεταβολὴ αὕτη, μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα τίποτε δὲν ἡμποροῦμεν νὰ εἰπώμεν.

Ἀντιθέτως ἡ εἰκὼν, τὴν ὅποιαν μᾶς δίδει διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας καὶ συγχρόνου Αἰανῆς (τῆς Κάλλιανης) λόγῳ τῆς ἀφονίας τῶν πηγῶν εἶναι λιαν ἐμπεριστατωμένη καὶ ἀρκούντως τεκμηριωμένη.

Εἰς παρεμφερῆ ὁμῶς καὶ ἐπουσιώδη θέματα ὁ σ. ἀβασανίστως δέχεται τὰς ἀπόψεις παλαιότερων μελετητῶν, ἀκόμη καὶ ὅταν αὐταὶ ἔχουν ἀπὸ μακροῦ χρόνου καταδικασθῇ ἢ

1. AE 1933, σ. 38-51, βλ. καὶ τοῦ ἰδίου, Wo lag die Kaisäreria des Procopius, Actes du IV Congrès intern. ét. byzant., Σόφια 1935, 407 κ.έ.

είναι πολύ άμφιλεγόμενα. Έτσι π.χ., επειδή ό Καλλιπολίτης¹ βασίμως πιστεύει άρχαία πόλεις, έντοπισθεΐσαι εΐς τήν Κοζάνην, πρέπει νά ήτο ή άρχαία πρωτεύουσα τών Έλιμειών Έλίμεια, άσυζητητή δεχεται τήν γνώμην του καί μάλιστα παραθέτει καί μίαν φανταστικήν περιγραφήν τής έκτάσεως καί τών τειχών της, γενομένην υπό τοϋ Χρήστου Μανώλη. Έν τούτοις ή άρχαία παράδοσις, δύο δηλ. χωρία τοϋ Λιβίου (XLII, 53,3 καί XLIII, 21,5), δέν εϋνοεί τήν θέσιν ταύτην². Η Φανοϋλα Παπάζογλου μάλιστα εΐς τό γνωστόν έργον της *Les cités macédoniennes à l'époque romaine*, Σκόπια 1957, 177 κ.έ. (σερβιστί) καί εΐς ένα άρθρον της *Les koina régionaux de la haute Macédoine*, Ζίβα-Αντίκα, Σκόπια 1959, 169 κ.έ., όχι μόνον άρνεΐται τήν ύπαρξιν πόλεως όμωνύμου μέ τήν έπαρχίαν Έλίμειαν—πράγμα άπίθανον—άλλά καί βάσει μΐας έπιγραφής από τήν Κοζάνην, ή όποία έδημοσιεύθη τό πρώτον υπό τοϋ Χ. Μακαρόνα³ καί συνεπληρώθη υπό τής ιδίας⁴ άργότερον, άναγνωρίζει εΐς τήν θέσιν τής σημερινής Κοζάνης πόλιν, τής όποίας τά άρχικά γράμματα ήσαν ΜΑΑΕΙ... (τό έθνικόν Μ α λ ε ι α τ ω ν). Άρα μόνον ή Έλίμεια δέν είναι δυνατόν νά άναζητηθΐ έκει.

Όμοίως μεταξύ τών όλίγων γνωστών πόλεων τής Έλιμειώτιδος ό σ. περιλαμβάνει (σ. 45) καί τήν Έράτοραν. Έν τούτοις οϋδεμία ένδειξις ύπάρχει ότι ύφίστατο πόλις μέ τό όνομα τοϋτο καί μάλιστα εΐς τήν Έλιμειώτιν. Η μόνη μαρτυρία περί τής Έρατόρας είναι τοϋ Στράβωνος⁵, όστις άναφέρει αύτήν μεταξύ τών ήπειρωτικών καί μακεδονικών περιοχών καί έθνών. Άρα αύτή πρέπει νά ήτο περιοχή όχι πόλις.

Τά μειονεκτήματα όμως ταϋτα δέν μειώνουν τήν άξίαν τοϋ έργου, τό όποϊον συνετάγη μέ έπιμέλειαν καί προσοχήν. Εϋχής δε έργον θά ήτο νά εϋρη μιμητάς καί νά άποτελέσει τήν άρετερίαν περαιτέρω μελέτης τής περιοχής καί άλλων πόλεων καί κωμών τής Μακεδονίας.

Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗΣ

Ю. В. Звангелопулос, Лексические Особенности новогреческого языка В Западной Македонии. Материал для диалектного словаря [Λεξιλογικές ιδιομορφίες τής νεοελληνικής γλώσσας στη Δυτική Μακεδονία. Ύλικό γιά διαλεκτολογικό λεξικό], Τασκένδη ('Ακαδημία Έπιστημών τής Σοβιετικής Δημοκρατίας τοϋ Ούζμπεκιστάν) 1974, σελ. 280.

Πρόκειται γιά τήν πρώτη γνωστή μας συλλογή νεοελληνικού διαλεκτολογικού ύλικού πού έκδίδεται στη Σοβιετική Ένωση. Ό συλλογέας έχει συγκεντρώσει τό ύλικό του από προφορικές πηγές, δηλαδή Έλληνες προχωρημένης ήλικίας πού κατάγονται από τή Δυτική Μακεδονία καί ζοϋν σήμερα στη Σοβιετική Δημοκρατία τοϋ Ούζμπεκιστάν. Τό ύλικό προορίζεται κατά τόν συλλογέα γιά γλωσσολογική, λαογραφική καί ιστορική χρήση.

Η έκδοσις άποτελείται από τό εΐσαγωγικό (σ. 3-27) καί τό κύριο (σ. 28-263) μέρος καί κλείνει μέ συμπληρωματικό ύλικό (σ. 264-278). Στο εΐσαγωγικό μέρος ό συγγραφέας άνα-

1. Β. Καλλιπολίτου, Νεκρόπολις κλασσικών χρόνων έν Κοζάνη, ΑΕ 1948/49, 85.

2. Βλ. καί Δ. Κανατούλη, Ποϋ έκειτο ή άρχαία πόλις Έλίμεια, «Μακεδονικά», τ. 2 (1941-52), σ. 180, 183, 4.

3. Χ. Μακαρόνα, Έκ τής Έλιμείας καί τής Έορδαίας, ΑΕ 1936, 9, άρ. 17.

4. F. Παπαζογλου, *Les cités*, έ.ά., 178.

5. Στράβ. VII, 326:... *Πρός δε τούτοις Ανγκησταί τε καί ή Δευρίοπος καί ή Τρίπολις Πελαγονία καί Έορδαία καί Έλίμεια καί Έράτορα*.